

Het kabinet van Opsterland

Verlag van een coalitievorming

Jan Arendz

Inleiding	3
-----------	---

Columns

1. Koehandel in de krant	4
2. Grootste partij heeft veel vrienden	5
3. Een gevoel wegen	6
4. De wijzen uit het oosten	7
5. Speerpunten en splijtzwammen	8
6. In de race voor het pluiche	9
7. Suggesties van de formateur	10
8. Appen en huiswerk maken	11
9. Goede raad is goedkoop	12
10. Mail bij de finish	13
11. Bruggetje naar de toekomst	19

Vijftig uren achter de schermen

Inleiding	14
Meer openheid	14
Alle stemmen tellen	14/15
Verder zonder CDA	15
Drie speerpunten	15
Sociale tekorten	15/16
Pinda's en kokosnoten	16
Waar blijft de spanning?	16/17
De vierde macht	17
Gratis advies opgevolgd	17
Taken verdelen	18

Foto rechterpagina - De groep onderhandelaars met van links naar rechts Libbe de Vries en Roel Vogelzang (beiden PvdA), Jan Arendz (schrijver), formateur Anne-Wil Lucas, Piet Brouwer (ambtelijke ondersteuning), Rob Jonkman en Gerrit Weening (ChristenUnie) en Marcel van Opzeeland en Anko Postma (Opsterlands Belang).

Het leek zo saai. Nergens in Friesland veranderde zo weinig tijdens de verkiezingen als in Opsterland. De negen partijen behielden op 21 maart hun zetels in de gemeenteraad, alleen op de linkervleugel verschoof een stoeltje van de PvdA naar Groen-Links-Opsterlanders.

De ommekeer kwam toen een nieuwe coalitie geformeerd moest worden. De inhuur van een schrijver om de onderhandelingen achter de schermen te volgen was al nieuw en spannend. Toen het stabiele CDA om volgens velen onduidelijke redenen plaats moest maken voor verliezer PvdA ontstond grote ophef.

Welke keuzes zijn in vijftig uren vergaderen gemaakt en waarom? Een reconstructie van de onderhandelingen, geschreven in opdracht van de gemeenteraad.

Jan Arendz, 5 juni 2018

Jan Arendz (De Veenhoop, 1964) schreef dit boekje in opdracht van de gemeenteraad. De columns 1 tot en met 10 verschenen wettelijk in weekblad Sa! De schrijver was twintig jaar journalist bij de Leeuwarder Courant en daarna algemeen woordvoerder van de provincie Fryslân. Tegenwoordig werkt hij freelance.

1. Koehandel in de krant

Woensdag 4 april - Gesloten deuren gaan open. Geheime gesprekken worden openbaar. Opsterland gaat een experiment aan met een journalist die achter de schermen meekijkt bij de coalitieonderhandelingen. En daar een verhaal over schrijft.

De nieuw gekozen gemeenteraad ging vorige week akkoord met het voorstel van Opsterlands Belang om een "schrijver/notulist" het hele formatieproces te laten volgen. In het eindverslag zal staan waarom welke keuzes zijn gemaakt. Zo wil de raad verantwoording afleggen aan de kiezer.

Die schrijver/notulist ben ik. Ik vind het een gewaagd experiment. Niet omdat door mijn aanwezigheid gevoelige informatie zal uitlekken, daar ben ik zelf bij. Maar wel omdat de onderhandelaars zich minder vrij zullen voelen.

De nieuwe openheid heeft de raadsleden duidelijk uit hun comfort-zone gehaald. CDA'er Wietze Kooistra waarschuwde dat een onderhandelaar altijd overvraagt. Net als de veekoopman

voert de politicus toneelstukjes op. "Dy striid heart by it proses, mar hoe skriuwe jo soks aanst op?"

Elske Beintema van GroenLinks/Opsterlanders wees er op dat in het vuur van de strijd emoties hoog kunnen oplopen. Mensen barsten soms in huilen uit. "Wordt er in het verslag rekening gehouden met gevoelens?"

Gerustgesteld door de informateurs van Opsterlands Belang stemde de raad in. Het verslag wordt pas openbaar als alles in kannen en kruiken is. Tot die tijd op deze plaats het feuilleton Het kabinet van Opsterland. Met voorbeschouwingen, meningen en tipjes van de sluier.

Burgemeester Ellen van Selm gaf de nieuwe raadsleden woensdag drie tips mee. De eerste was: "Gun uzelf de tijd om te leren, gun uzelf het experiment." Nou, dan kunnen de onderhandelaars nu los. Om met Roel Vogelzang (PvdA) te spreken: "Net fan dat benaude!"

2. Grootste partij heeft veel vrienden

Woensdag 11 april - Wat je altijd hoort aan het begin van coalitieonderhandelingen: De gesprekken zijn open, ontspannen en constructief. Nu we er zelf bij zitten, kunnen we kijken of dit klopt. Vorige week spraken de informateurs van Opsterlands Belang met leden van alle negen fracties.

De gekozen locatie Nieuw Allardsoog, gespecialiseerd in heisessies, zorgt sowieso voor een ontspannen sfeer. Daar komt het verhaal van informateur Anko Postma nog bij; hij studeerde hier af en groeide op aan de overkant van de weg. Het is een mooie inleiding voor een gesprek met de voeten op tafel.

Wat vooral helpt is dat Opsterlands Belang met zes zetels veruit de grootste is. Nummer 2 en 3 CDA en PvdA komen met hun drie raadsstoelen niet in de buurt. Iedereen beseft dat een meerderheid zonder de lokalen onhaalbaar is. De meeste partijen willen graag meeregeren en zijn daardoor coöperatiever dan in de raadszaal.

De informateurs Postma en Van Opzeeland halen een karrevracht aan informatie op. Een bijvangst is dat ze collega-raadsleden beter leren kennen. Er ontstaat een begin van een vertrouwensband. Dit kan allemaal nog goed van pas komen. Welke bestuurder droomt bij voorbeeld niet van een oppositie die voorstellen beter maakt in plaats van alleen maar afkraakt.

Uiterekend tijdens het treffen met eigen fractiegenoten ontstaat enige wrijving. Raadslid Willemijn Bruining is onaangenaam verrast door sommige vragen. Over haar favoriete coalitie: "Dat kan ik nog niet zeggen, dat hangt ook van personen af." Geen afgesproken werk dus bij Opsterlands Belang.

De ongemakkelijkste vraag blijkt die over de kandidaat-wethouders. Slechts één gesprekspartner spreekt luid en duidelijk een naam uit. Anderen dempen hun toon, mompelen "dabebnik" of wijzen met een hand naar de ander aan tafel. Al zou je af luisterapparatuur ophangen, in Opsterland kwam je niet achter namen.

3. Een gevoel wegen

Woensdag 18 april - Binnen tien minuten voelde ik het. Het zou Opsterlands Belang, PvdA en ChristenUnie worden. De informateurs hadden met alle negen fracties gesproken in Nieuw Allardsoog. Op weg naar huis, ergens tussen Bakkeveen en Wijnjewoude, kwam het besef: PvdA in, CDA out.

Wat mij opviel was dat alle partijen voor verandering pleitten. Het is allemaal wat te plichtmatig in Opsterland. Een schepje er bovenop, meer ambitie, meer elan! Weg met de "zesjescultuur", zeiden PvdA en VVD. Wees wat progressiever, riepen GroenLinks-Opsterlanders en D66.

Enkele partijen achtten het CDA niet geschikt voor zo'n rol. Ze hadden jarenlang weinig van de christendemocraten vernomen. De fractie zou slechts gedwee achter de wethouder aanlopen. Verder had ik zelf het gevoel dat de informateurs ook op verandering uit waren. Ze hadden toch niet een schrijver ingehuurd om alles bij het oude te laten?

Cijfermatig had dit gekund, maar de wegbereiders van Opsterlands Belang wilden recht doen aan de voorkeuren van alle partijen in de raad. De afgevaardigden was gevraagd naar hun favoriete coalitie. Er werd vervolgens (gewogen) geteld hoe vaak elke partij was genoemd. Zo eindigde het CDA op de vierde plaats. De ChristenUnie scoorde wel genoeg punten om te blijven.

In de openbare vergadering van maandag maakten naast het boze CDA ook VVD en GroenLinks-Opsterlanders grote bezwaren tegen de gang van zaken. De PvdA die een zetel verloor, neemt de plaats in van het stabiel gebleven CDA. "Dat is net út te lizzen oan de boarger", foeterde zittend CDA-wethouder Wietze Kooistra. Goede argumenten tegen zijn partij had hij niet gehoord of gelezen in het verslag. "Sis dan: Wy binne útsjoen op it CDA."

Dat is de oorzaak van de ontstane wrijving; partijen hebben hun voorkeuren aangegeven op basis van een gevoel. En het is lastig een gevoel te wegen.

4. De wijzen uit het oosten

Woensdag 25 april - De emoties van het debat zijn nog voelbaar. Informateur Marcel van Opzeeland heeft net de wind van voren gekregen van CDA-voorman Wietze Kooistra. Beiden zijn persoonlijk geraakt. Maar de politiek draait door. Meteen na de raadsvergadering staat de kennismaking met de onafhankelijke formateur Anne-Wil Lucas gepland.

waar haar man de Slotplaats exploiteert. Allen beschikken over mooie cv's. Nu eens kijken of ook in Opsterland de wijzen uit het oosten komen.

Het is al laat, geen tijd om na te kaarten. Alsof er niets is gebeurd nemen de beoogde coalitiepartners plaats in de kamer van demissionair wethouder Anko Postma. Lucas, die nu het stokje overneemt van informateurs Van Opzeeland en Postma, komt meteen ter zake. "Ik wil op heel korte termijn de eerste uitgangspunten bespreken."

De zes onderhandelaars, twee van elke partij, trekken hun agenda's en zijn in tien minuten klaar. Twee dagen later is in het voorhuis van De Buorskip de eerste echte vergadering. Nu wordt kort teruggekeken op het felle debat. "Voor hier was het wel vrij heftig hè?", zegt formateur Lucas. De onafhankelijk voorzitter is wel erger gewend. Tussen 2010 en 2016 zat zij in de Tweede Kamer. Zo'n aanvaring kan de sfeer in een demissionair college verpesten. Daarom vraagt Lucas aan zittend wethouder Anko Postma of hij al met collega Kooistra heeft gesproken. Ja, de situatie is niet fijn, maar wel werkbaar.

Een van de eerste afspraken is dat de onderhandelingen uit het zicht en op neutraal terrein plaatsvinden. Het wordt weer Nieuw Allardsoog. Voor de onderhandelaars dichtbij, want vier van hen komen van de zandgronden in het oosten van de gemeente.

Van Opzeeland (OB) en Rob Jonkman (CU) wonen in Siegerswoude, Gerrit Weening (CU) woont in Ureterp en Libbe de Vries (PvdA) in Frieschepalen. De formateur zelf woont in Bakkeveen,

5. Speerpunten en splijtzwammen

Woensdag 2 mei - Wat gaat er door de verkiezingen eigenlijk veranderen in Opsterland? Dat is de belangrijkste vraag voor ons als burgers. Laten we eens kijken wat we kunnen verwachten van Opsterlands Belang, PvdA en ChristenUnie, de drie partijen die momenteel werken aan plannen voor de komende vier jaar. Wat zou in hun coalitieakkoord kunnen staan?

In de informatieronde mochten alle negen partijen drie speerpunten noemen. De meest genoemde zijn duurzame energie (zes keer), wonen (ook zes keer) en leefbare dorpen (door vier partijen genoemd). We mogen op deze terreinen dus belangrijke veranderingen verwachten. Zonneparken, windmolens, opgeknapte wijken en dorpshuizen, mooiere speeltuinen, meer groenstroken? We wachten het in spanning af.

Ook meermalen naar voren gebracht zijn verbetering van de zorg (genoemd door CDA, PvdA en ChristenUnie), stimulering werkgelegenheid en meedoen in de samenleving (Opsterlands Belang en PvdA) en stimulering van ondernemerschap (OB en VVD). De beoogde coalitiepartners willen zo veel mogelijk speerpunten honoreren. Dus ook zaken die slechts door één partij naar voren zijn gebracht. Dat zijn verbetering van de ambtenarenorganisatie, vertrouwen in de politiek, een referendum, jeugd, onderwijs en zelfstandig blijven als gemeente.

Verder ligt het voor de hand dat het beleid linkser wordt als in het nieuwe college de PvdA de plaats inneemt van het CDA. Dat wordt nog interessant tijdens de onderhandelingen, want over de bestedingen bij sociale zaken verschillen de partijen van mening.

Opsterlands Belang en ChristenUnie zeggen dat hier na drie reorganisaties geld terugverdiend kan worden. Zij zien er dus kansen op bezuinigingen. Maar de PvdA niet. "Mensen aan de onderkant van de samenleving zijn belangrijker dan stenen en wegen", aldus frontman Roel Vogelzang. "Er is nog veel te doen en bij jeugdzorg zal zelfs een tekort ontstaan." Zo'n meningsverschil kan een splijtzwam in de onderhandelingen worden. Het houdt de spanning er in!

6. In de race voor het pluche

Woensdag 9 mei - Bericht uit Bakkeveen: Het schiet op met de onderhandelingen. Zonder beren op de weg kan er volgens mij over twee weken een coalitieakkoord liggen. Hoe dit er uit ziet, wordt dan pas bekendgemaakt. Want de partijen doen tussentijds geen mededelingen.

We kunnen wel iets zeggen over de volgorde van formen. Gewoonlijk gaat het na de verkiezingen grofweg zo: 1. De grootste partij neemt het initiatief. 2. Andere partijen met voldoende zetels en/of zetelwinst mogen aanschuiven voor overleg. 3. Wensen en denkbeelden van deze partijen worden naast elkaar gelegd. Wat past het best bij elkaar?

De uitverkorenen maken vervolgens een plan voor de komende vier jaar. Als dit is uitonderhandeld, begint de verdeling van de portefeuilles. Dus wie krijgt bij voorbeeld financiën, wie het dorpenbeleid en wie het hoofdpijndossier? De grootste partij heeft meestal eerste keus.

In de eindfase schuiven de onderhandelaars hun kandidaat-wethouders naar voren om de taken uit te voeren. Het is handig dat

zij portefeuilles krijgen die bij hen passen. Soms maken partijen bezwaar tegen kandidaten, wat op de valreep nog een breekpunt kan opleveren.

Het aantal wethouders kan ook ter discussie staan. In De Fryske Marren begonnen de gesprekken hier zelfs mee, doordat de FNP op voorhand twee wethouders claimde. Zeer ongebruikelijk. Er komen vijf deeltijd-bestuurders in Joure.

In Opsterland (gewoonlijk drie wethouders) zijn op basis van het gebruikte puntensysteem de coalitiepartners rap aangewezen, zonder in te gaan op de inhoud van verkiezingsprogramma's. Daarover is alleen geconstateerd dat er geen onderlinge blokkades zijn.

Ondertussen gaat het al 9 vergaderingen en 32 uren lang over niks anders dan de inhoud. Over portefeuilleverdeling of wethouders is volgens afspraak nog met geen woord gerept. Ik vraag me zelfs af of de beoogde coalitiepartners van elkaar weten wie in de race zijn voor het pluche.

7. Suggesties van de formateur

Woensdag 16 mei - Anne-Wil Lucas uit Bakkeveen leidt de coalitiesprekken. Het is een onbetaalde erebaan voor mensen die hun sporen hebben verdiend in de politiek en boven de partijen staan. Lucas (43) was tussen 2010 en 2016 Tweede Kamerlid voor de VVD. Zo'n formateur blijkt behalve onafhankelijk voorzitter ook stimulator, adviseur, coach en advocaat van de duivel. Omdat Lucas de Opsterlandse politiek van afstand volgt, moet ze vooral veel vragen stellen: "Wat is een IHP?" (een samenhangend plan voor gemeentelijke gebouwen). "Is er topsport in Gorredijk?" (Ja, LDODK).

De enige vrouw aan tafel hoort de betogen geduldig aan. Iedereen mag uitpraten. Totdat de mannen in herhaling vallen, in details treden of uitweiden: "Dit lijkt op een enorme vergadering van burgemeester en wethouders. Laat de lopende projecten even los en houd de blik op de komende vier jaar." Je hoort haar ook vaak zeggen: "Wat is hier de sprong?" Oftewel: is dit nieuw beleid, of gewoon oude wijn in nieuwe kruiken? En: "Hoe willen jullie deze ambities betalen?"

Tijdens de eerste gesprekken doen Opsterlands Belang, PvdA en ChristenUnie stevige uitspraken. Maar als ze het op papier zetten, verdwijnt soms de scherpste. "Dit stukje is te voorzichtig. Jullie wilden toch een frisse wind?"

De formerende partijen stellen ambitieuze doelen voor duurzame energie, maar niemand weet of die realistisch zijn. "Dit programma moet meer body krijgen", reageert Lucas. Er wordt een specialist uitgenodigd.

Op de snikhete avond van 8 mei vat de formateur haar taak nog breder op. De groep heeft weinig puf en Lucas probeert concrete uitspraken te ontlocken. "Wat zoeken we qua werkgelegenheid? Banen in de zorg? Opsterland als paradijs voor pensionado's? Bedrijfjes trekken met supersnel internet? Ik zit nu suggesties te doen, ik moet niet buiten mijn rol komen, maar geef wel duidelijk aan wat het doel is."

8. Appen en huiswerk maken

Woensdag 23 mei - Opsterlands Belang, PvdA en ChristenUnie hebben nu 38 uren vergaderd voor een nieuw 'kabinet van Opsterland'. En dat is nog niet alles. Thuis lezen en schrijven de onderhandelaars stukken en ze houden het nieuws uit de wereld buiten Allardsoog goed bij.

Ja, formeren kost veel tijd. En die tijd is beperkt, zeker als de meivakantie er ook nog eens tussen zit. Formateur Anne-Wil Lucas geeft de onderhandelaars af en toe huiswerk mee. Een schrijfpdracht soms, of een dilemma om thuis het hoofd over te breken. De vergadertijgers pakken ook zelf onderwerpen op. Ze zijn het dan nog niet helemaal eens over de formulering van een tekst. Zo schrijven Marcel van Opzeeland (Opsterlands Belang) en Roel Vogelzang (PvdA) samen een hoofdstuk over sociale aangelegenheden. De laatste plooitjes worden dan gladgestreken, daar is uw schrijver dus even niet bij. Zullen we dat maar door de vingers zien?

Ondersteunend ambtenaar Piet Brouwer is misschien wel het drukst van allemaal. Hij maakt de agenda's en verslagen, hij mailt rapporten rond, hij stemt af op het gemeentehuis en hij werkt voortdurend aan de voorlopige tekst van het coalitieakkoord.

Voor praktische zaken is een groepsapp aangemaakt. Dat is soms wel lachen. Rob Jonkman (ChristenUnie) nadat hij aan de groep is toegevoegd: 'Gaan we alles via de app doen? Wel modern.' En het duo van Opsterlands Belang is verlaat: We zitten achter een tractor:-)

Gaandeweg wordt de app een verlengstuk van de vergadertafel. Nieuws dat van invloed kan zijn op de coalitieplannen gaat rond. Zelfs 's avonds laat trilt mijn mobieltje: 'Ruim 400.000 jonge-

ren krijgen jeugdzorg', 'Wageningen doet niets in achterkamer-tjes', 'Liander houdt snelle groei zonneparken niet bij' en een ingezonden brief dicht bij huis: 'Sportprivatisering Gorredijk'. Interessante kost voor de formatie. Al gauw komen er appjes achteraan met commentaar en suggesties.

9. Goede raad is goedkoop

Woensdag 30 mei - Gemeenten zijn vaak bakken met geld kwijt aan dure adviesbureaus. Tijdens een formatie blijkt dat opeens anders te kunnen. Een bekende van onderhandelaar Anko Postma komt op verzoek tekst en uitleg geven over duurzame energie. Kosten: een fles wijn en een boekje over de zestien dorpen van Opsterland.

De hele gemeenteraad wil flinke stappen maken met duurzame energie. De beoogde coalitiepartners leggen de lat daarom hoog. Energieneutraal zijn in jaar zoveel. Maar is dit haalbaar? Hoe bereik je zo'n doel? Politici kunnen niet alles weten. Daarom vuren de onderhandelaars hun vragen af op specialist Timo Veen.

De in Westststellingwerf geboren Zwollenaar begeleidt overheden en dorpen in de zoektocht naar een wereld zonder fossiele brandstoffen. Wat Opsterland betreft heeft hij zijn huiswerk gedaan. De gemeente verbruikt jaarlijks zo'n 600 miljoen kilowattuur aan energie. Ongeveer een derde in onze woningen, een derde in de bedrijven en een derde zit in verkeer en vervoer.

Om alles vrij van fossiele brandstoffen te krijgen, kun je aan twee knoppen draaien; die van energiebesparing en die van duurzame opwekking. Er valt grofweg 25 procent energie te besparen. Veen: "Dat is erg fors hoor. Met alleen korter douchen en een paar LED-lampjes kom je er niet. Er is heropvoeding voor nodig." De rest moet dus komen van energiebronnen die nooit op kunnen raken. Je kunt alle huizen geleidelijk aan afkoppelen van het aardgasnet en de leidingen vullen met andere brandstoffen zoals gas van biovergisters. Daarnaast zijn zon, wind, aardwarmte en geothermie opties.

De onderhandelaars leren dat ombouw- en vergunningentrajecten tijdrovend zijn. Bovendien zijn sommige technieken nog experimenteel, is een warmtenet buiten dorpskernen onrendabel en wil het huidige provinciebestuur geen nieuwe molens erbij. Alleen met zonnepanelen kun je snel resultaat boeken, zegt de adviseur. Binnenkort weten we wat met zijn 'onbetaalbare' adviezen is gedaan.

10. Mail bij de finish

Woensdag 6 juni - Het akkoord is gesloten. Op zaterdag 26 april om vijf uur 's middags, na acht uren vergaderen in zomerse hitte. "Geven we er een klap op?", vraagt formateur Anne-Wil Lucas. De onderhandelaars knikken. De nestors Roel Vogelzang en Gerit Weening slaan ter bevestiging met de vuist op tafel. Opsterlands Belang juicht.

Maar dan moet het concept-akkoord nog naar de fracties. Het is het begin van een laatste onderhandelingsronde per mail en app. Eerst wil Anko Postma graag toevoegen dat de ozb niet omhoog gaat. De verkiezingsbelofte van Opsterlands Belang moet wel even zwart op wit worden verzilverd.

De fractie van de PvdA maakt principieel bezwaar tegen sancties voor bijstandsgerechtigden. Vogelzang mailt: "Dreigen met sancties staat haaks op of je kwetsbare burgers wilt straffen of belonen (uitgaan van wantrouwen in plaats van vertrouwen). Bovendien zet je door deze tekst een hele groep weg als onwillig."

De sancties zijn wel besproken, komt informateur Lucas tussenbeide. Omdat Opsterlands Belang het woord sanctie er in wil houden komt de PvdA met een meer opbeurende compromistekst: "Bijstandsgerechtigden die niet aan het werk zijn, verrichten vier uur per week vrijwilligerswerk. Dit om hen te prikkelen mee te doen in de samenleving. Bij onwil leggen we een sanctie op."

Als allerlaatste staat de naam van het coalitieakkoord ter discussie. Opsterlands Belang vindt 'Brêge nei de takomst' niet veel soeps. 'Draai nei de takomst' is dat niet wat? Een draai is een typisch Opsterlandse brug. Maar je hebt ook het politieke draaien, reageert Vogelzang. Zo'n draai heeft een negatieve bijklank. Ook aan 'Takomst mei perspektyf' (Rob Jonkman) en 'Sinnich perspektyf' (Lucas) kleven bezwaren.

Een akkoord betekent dus niet het einde van alle overleg. En dan moet de verdediging van het plan in de gemeenteraad nog komen. Zijn jullie er bij op 11 juni?

Vijftig uren achter de schermen

Zelden politici van verschillende partijen zo harmonieus zien overleggen. Wat dat betreft sluit ik me aan bij formateur Anne-Wil Lucas. Zij is vol lof over "het onderlinge vertrouwen, de goede sfeer, de inhoudelijke discussies en de gedeelde visie en ambitie". Er werd ook onderhandeld op basis van gelijkwaardigheid, hoewel Opsterlands Belang verreweg de grootste partij is. Kortom: "De gunfactor was aanwezig."

De harmonie is goed te verklaren. De partijen liggen niet ver uit elkaar wat hun politieke wensen betreft. Bovendien zijn in de informatieronde de 'breekpunten' meteen in kaart gebracht. Opsterlands Belang wilde geen verhoging van de ozb, PvdA weigerde bezuinigingen op zorg en de ChristenUnie zou afhaken als de zondagsopening van winkels verplicht werd. De partijen accepteerden de breekpunten en wensen van elkaar.

Natuurlijk helpt het als je als relatief kleine partij (ChristenUnie) weer mag meeregeren. En natuurlijk is de PvdA blij met een nieuwe kans in het college. Dan werk je graag mee. Maar er was meer. De personen waren ook geknipt voor de klus. Ze durfden zich kwetsbaar op te stellen en probeerden steeds in oplossingen te denken. Hun humor hielp hen daarbij een handje.

"Zijn jullie trots?", vroeg burgemeester Ellen van Selm toen de zes haar op 26 mei bijpraatten over de hoofdlijnen van het akkoord. Ja, dat waren ze, en dat mogen ze zijn. Wees echter niet bang dat er helemaal niets spannends in dit verslag staat. Voor en namens u heb ik geprobeerd de krenten uit de pap te halen.

Meer openheid

De keuze voor meer openheid tijdens de 'kabinetsformatie' is vooraf gemaakt door Opsterlands Belang. "We willen met deze transparantie politiek draagvlak creëren", schrijft de fractie op 27 maart aan de gemeenteraad. Zij wil de burgers beter uitleggen waarom welke keuzes worden gemaakt tijdens het formatieproces. "Want voor veel inwoners is het niet te begrijpen."

Voor een optimale transparantie wordt een schrijver aangehouden om alle gesprekken te volgen en om achteraf verslag te doen. In de aanloop naar de reconstructie verschijnt in de Sal wekelijks de rubriek 'Het Kabinet van Opsterland' met weetjes en observaties over de gesprekken.

De keuze voor meer openheid heeft ook te maken met het politieke verleden van de gemeente. Er hebben zich de laatste jaren verschillende integriteitskwetsies afgespeeld, niet in de laatste plaats bij Opsterlands Belang. Met dat verleden wil de sterk vernieuwde fractie na de verkiezingen voorgoed afrekenen.

Alle stemmen tellen

Opsterlands Belang wil alle negen in de raad gekozen partijen betrekken bij de formatie. Ook de kleine fracties dus. Niet alleen als het om de inhoud gaat, ook bij de keuze voor partijen die een wethouder mogen leveren. Gewoonlijk maken de grootste fracties onderling uit wie in het college van burgemeester en wethouders komt. "Dat is ouderwets formeren", stelt informateur Marcel van Opzeeland. "Wij vinden dat elke partij hier een stem in moet hebben."

Sommige vragen die Van Opzeeland en collega-informateur Anko Postma in de informatiegesprekken stellen, overvallen de delegaties. Soms wordt pas na enig aarzelen of aandringen geantwoord. Dat geldt zeker voor de vraag wie de favoriete coalitiepartners zijn. De delegatie van Opsterlands Belang, wiens stem het zwaarst weegt, vindt de vraag niet passend en kan alleen een keus maken op basis van ervaringen uit het verleden. Heeft iedereen op dat moment wel een weloverwogen keuze gemaakt, vraagt CDA-voorman Wietze Kooistra zich later in de gemeenteraad af.

De vraag over gewenste coalities krijgt doorslaggevende gevolgen. Aan de hand van een puntensysteem worden de drie partijen die mogen formeren bepaald. Elke partij die is genoemd als favoriet scoort punten, waarbij de stem van grote partijen navenant zwaarder weegt dan die van kleine. De stem van Opsterlands Belang, met zes zetels in de raad, telt bij voorbeeld twee keer zo zwaar als die van het CDA (drie zetels).

Opsterlands Belang krijgt van alle partijen een stem, goed voor 21 punten. De PvdA krijgt 13 punten van OB, PvdA, GroenLinks-Opsterlanders, D66 en BAS. De ChristenUnie 12 punten van Opsterlands Belang, CDA, ChristenUnie en FNP. Het CDA valt buiten de boot met 8 punten van CDA, ChristenUnie, VVD en FNP. Dit overzicht leert dat niet de stem van kleine partijen, maar die van Opsterlands Belang doorslaggevend was.

Door het puntensysteem is niet beoordeeld welke partijen het best bij elkaar passen. Hun inhoudelijke programma is wat dat

betreft niet gewogen. Zo zijn er meer afwegingen die niet aan bod komen. Is het college een goede afspiegeling van de samenleving? De vraag is niet relevant. Zijn verkiezingswinnaars beloond? De vraag kwam niet aan de orde.

De informateurs hadden wel kunnen kiezen voor een vierde partij en dus een extra wethouder in het college. Volgens de puntentelling had dit het CDA moeten zijn. De gemeenteraad is echter in meerderheid tegen zo'n grote coalitie. Die zorgt voor een machteloze oppositie en kansloze debatten. De raad wil juist meer discussie. Met een nipte meerderheid van 11 tegen 10 is de kans daarop het grootst.

Verder zonder CDA

De kritiek van het CDA op het 'moderne' formeren is niet van de lucht. Voorman Wietze Kooistra, al twaalf jaar wethouder, haalt in de openbare raadsvergadering na de informatieronde fel uit naar de informateurs. Uit de "black box" van het puntensysteem zijn verliezers tevoorschijn gekomen. De winnaars staan langs de kant. "Dat is net út te lizzen oan de boarger." GroenLinks-Opsterlanders en VVD delen deze mening. Het voorstel om de informatie over te doen krijgt geen meerderheid in de raad.

Goede argumenten tegen zijn partij heeft Kooistra niet gelezen in het informatieverslag. Er staat alleen in dat hij nog vragen had over de transparantie. Daarnaast hoorde Kooistra Van Opzeeland in de media zeggen dat het CDA te conservatief is voor de vernieuwing die bijna de hele raad voorstaat.

In de informatiegesprekken hebben drie partijen wel een verklaring gegeven voor hun keus om het CDA te laten afvallen. Het was dus niet louter nattevingerwerk. De PvdA vindt dat de CDA-fractie in de gemeenteraad al acht jaar te weinig van zich laat horen. De fractie stemt doorgaans automatisch voor een voorstel van de eigen wethouder of coalitie. Hierdoor ontbreekt debat in de raad en worden plannen niet aangescherpt of verbeterd.

Ook D66 heeft kritiek. De democraten zeggen dat het CDA en de ChristenUnie te veel vast zitten aan hun thema's. Dat zou de gewenste progressieve koers in de weg zitten. "Die partijen zijn wat conservatief, wat niet altijd in het belang is van de hele mienskip", aldus René Koopmans. Opsterlands Belang zegt een betere klik te hebben met de ChristenUnie dan met het CDA. De PvdA scoort juist punten omdat de afgelopen jaren in de oppositie meewerkend en meedenkend is geweest.

Drie speerpunten

Terwijl de politieke storm buiten nog niet is uitgeraasd, storten de onderhandelaars zich op de inhoud. De informatieronde leverde een handvol 'hot items' op die voor vrijwel alle partijen belangrijk zijn. Enkele thema's die op elkaar lijken worden samengevoegd en zo ontstaan drie hoofdthema's die de naam ontwikkelagenda's krijgen. De grote veranderingen moeten de komende vier jaar plaatsvinden op het terrein van duurzaamheid, leefbaarheid en inclusieve samenleving (iedereen doet mee).

De minder vaak genoemde speerpunten krijgen de status van restpost. Aan het eind loopt Roel Vogelzang (PvdA) nog na of alle punten van de negen fracties wel aandacht krijgen in het coalitieakkoord. Alle belangrijke wensen zijn gaandeweg wel meegenomen of in één zin aangestipt, behalve het referendum (speerpunt van BAS). "Maar lokale referenda zijn mogelijk", vult Vogelzang aan. Er wordt ook gesproken over lopende zaken die geen speerpunt zijn. Denk aan veiligheid, wegen, milieu, sport, etc. Als er geen nieuw beleid nodig is, blijft het thema buiten het coalitieakkoord.

Het hoofdstukje 'landbouw' levert een compromis op dat uit het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie komt. Opsterlands Belang wil de biologische landbouw bevorderen en tegelijkertijd megastallen onder voorwaarden toestaan. De PvdA vindt dit met elkaar in tegenspraak. De tussenweg is de tekst die CU'er Gerrit Weening schreef. Die gaat over stimulering van duurzaamheid en dierenwelzijn. Zo blijven de megastallen op het oog onbesproken, terwijl er evenmin een verbod komt. Megastallen kunnen namelijk wel goed zijn voor het dierenwelzijn. Er gaat een golfje van enthousiasme door het zaaltje De Kleine Uil van Nieuw Allardsoog.

Sociale tekorten

Bijna de helft van de gemeentelijke begroting gaat over sociale aangelegenheden. De betaalbaarheid van dit zogenaamde sociale domein staat onder druk sinds het Rijk in 2015 de Jeugdzorg en de Participatiewet – met een fikse bezuiniging – naar de gemeenten schoof. Geen wonder dat de onderhandelaars zich serieus op dit ingewikkelde beleidsterrein storten. Er komen op 30 april liefst zeven ambtenaren naar Nieuw Allardsoog om tekst en uitleg te geven.

De financiële zorgen zijn overduidelijk. Het tekort op de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) zal in 2018 zes ton

bedragen en in 2019 € 1,75 miljoen. Voor de Jeugdwet dreigt dit jaar een tekort van € 1,6 miljoen. Besparen is lastig, want 75 procent van de uitgaven ontstaan door beslissingen die de gemeente zelf niet mag nemen.

De onderhandelaars zijn op zoek naar mogelijkheden om te bezuinigen en om efficiënter te werken. Vooral nieuwkomer PvdA wil tegelijkertijd ook verbeteringen in de zorg voor de zwakkeren. "Ik bin op syk nei knoppen dêr't wy oan draaie kinne", zegt voorman Roel Vogelzang. Er gebeurt al veel, bij voorbeeld op het gebied van preventie en samenwerking, benadrukken de ambtenaren. Ze zien geen kansen voor bezuinigingen, maar hen wordt toch gevraagd voorzetten te geven.

Opsterland heeft 740 langdurig werklozen. Een derde deel vindt wel weer werk en een derde deel moet dat met hulp van de gemeente ooit ook lukken. De rest, het zogenoemde 'granieten bestand', komt nooit meer terug op de arbeidsmarkt, maar moet nog wel verplicht solliciteren.

PvdA 'er Vogelzang wil de middengroep helpen door een gemeentelijk werkbedrijfje op te richten. Het gaat om begeleid werken in bij voorbeeld gemeentelijk groen of bossen. De werklozen krijgen er een baan en ontvangen 1500 euro per jaar bovenop de uitkering van de gemeente. Dit idee belandt in het akkoord.

Politici zijn net gewone mensen. Vaak zoeken ze een oplossing voor iets waar ze zelf tegenaan zijn gelopen. Onderhandelaar Anko Postma is als wethouder in een buurt in Tijnje geweest waar de ramen waren dichtgeplakt met krantenpapier. "Die mensen leven totaal geïsoleerd, ze schrikken als je aanbelt." Besloten wordt dat de gemeente meer achter de voordeur aan het werk moet. "Dit vraagt een aanpak van er op af", schrijft de coalitie.

Van Opzeeland heeft gehoord hoeveel een jaar opvang van een jongere in de Woodbrookers kost. "Als we één geval kunnen voorkomen, besparen we een half miljoen euro." In het akkoord komt meer aandacht voor preventie. Gerrit Weening (ChristenUnie) vertelt dat hij als 65-plusser een uitnodiging heeft ontvangen voor een cursus e-bike-fietsen. "Dat fyn ik in lúkse dy't net nedich is."

De formerende partijen gebruiken het voorbeeld telkens als ze het hebben over "besparen op uitgaven die ruiken naar ver-

maak". Dit laatste is een uitspraak van Roel Vogelzang om aan te geven dat dit het enige sociale terrein is waar zijn PvdA ruimte geeft om te bezuinigen.

Pinda's en kokosnoten

Alle negen partijen in de gemeenteraad zeiden tijdens de informatieronde dat ze een coalitieakkoord op hoofdlijnen wilden. Bij het speerpunt leefbare dorpen leidt dit tot het eerste meningsverschil bij de onderhandelaars. Gerrit Weening van de ChristenUnie heeft thuis al een breed kader op papier gezet. Maar nu komt Marcel van Opzeeland van Opsterlands Belang met een lange lijst wensen die hij gehonoreerd wil zien. Van panakooien in elk dorp tot twee lichtgevende zebrapaden in Ureterp. „Gaan we het nu over pinda's hebben of over kokosnoten?“, vraagt Roel Vogelzang van de PvdA streng.

Er moeten ook details in het coalitieakkoord staan, reageert Van Opzeeland. "Als wij alles abstract maken, wordt het niks, de burger wil iets tastbaars. En als je het nu niet opschrijft, komen zulke punten later meestal niet door het ambtelijk apparaat." Formateur Lucas stelt een compromis voor: neem de pinda's op in een bijlage. Harde toezeggingen aan de dorpen zijn het zo niet, het worden "wensen met draagvlak". De onderhandelaars besluiten later in elk hoofdstuk een rijtje concrete voorstellen op te nemen. Het 26 pagina's tellende hoofdlijnenakkoord bevat trouwens best veel pinda's.

Waar blijft de spanning?

De partijen zijn het telkens zo met elkaar eens dat er nauwelijks spanning ontstaat. Een beetje verontrust zegt formateur Anne-Wil Lucas op 7 mei, na 29 uren praten: "Ik zoek nog naar het moment waarop de onderhandelingen beginnen." Prompt gebeurt er een uurtje later iets. Het begint met een debatje tussen Van Opzeeland van Opsterlands Belang en Vogelzang van de PvdA. Het gebeurt als ambtenaren hen bijpraten over de gemeentelijke financiën. Niet geheel onverwachts zijn sociale zaken het onderwerp. Hoho, zegt de formateur. "Niet onderhandelen met de ambtenaren erbij."

Als de delegatie is vertrokken pakt Van Opzeeland alsnog door. Hij wil meegaan in het idee van de PvdA dat bij tekorten als allerlaatste de zorg aan mensen beperkt mag worden. Op zaken die „ruiken naar vermaak“ mag van Vogelzang eventueel worden gekort. Ok, zegt Van Opzeeland. "Maar als er tekorten in het so-

ciale domein zijn, moet het daar worden opgelost." Hiermee lijkt het belangrijkste punt van Opsterlands Belang – geen extra geld naar deze afdelingen – binnengehaald.

Als een paar dagen later deze superkokosnoot officieel op de agenda staat, wordt het toch weer even spannend. Formateur Lucas heeft ter voorbereiding vragen op papier gezet. De belangrijkste is: Als er tekorten zijn, welke maatregelen treffen we dan in welke volgorde? Over meer efficiency en samenwerking is iedereen het snel eens. Maar geld halen uit andere potjes en algemene reserve wil Van Opzeeland niet. PvdA en ChristenUnie stellen dat je zoiets nooit bij voorbaat kan uitsluiten. "Staat de deur dicht of toch op een kier", wil Libbe de Vries (PvdA) weten. De drie partijen besluiten als compromis de worst case scenario's buiten beschouwing te laten in het coalitieakkoord. Als het zo ver komt, mag de gemeenteraad beslissen.

De vierde macht

Om goeie plannen te kunnen maken, heb je betrouwbare informatie nodig. Daarom nodigen de onderhandelaars enkele keren ambtenaren uit om hen bij te praten. Dit zorgt onverwachts voor een spanningsveld rond de schrijver aan tafel. Gewoonlijk laat je meningen en optredens van ambtenaren buiten beschouwing. Bestuurders zijn immers verantwoordelijk.

Nu er een verslag komt van besloten vergaderingen, wordt de ambtelijke inbreng relevant en zichtbaar. Het is bij voorbeeld de vraag of de informatie altijd neutraal is. De organisatie heeft immers zelf ook belangen. Achter de schermen komt deze 'vierde macht' aan het woord. Het blijft natuurlijk aan de politici wat zij met de informatie doen.

Tweemaal roepen presentaties vragen op. Marcel van Opzeeland vindt het opmerkelijk dat het management van de sociale afdelingen met liefst zeven mensen een verhaal komt vertellen. De grote delegatie straalt volgen Van Opzeeland uit: er ontstaan fikse geldtekorten en bezuinigen is niet mogelijk. Zijn partij wil beslist geen extra geld meer naar de groeiende sector.

Aan het eind van de formatie voelt hij zich bevestigd. De onderhandelaars hebben opdracht gegeven op zoek te gaan naar efficiency en besparingen. Niet alleen op het sociale vlak trouwens. Als financiële mensen hier bijna drie weken later op terug komen, bevat hun verhaal geen bespaar-suggesties. Van Opzeeland zucht diep. "Ik vind dit heel bijzonder. Ze zouden dit uitzoeken!"

Ook de andere onderhandelaars en formateur Anne-Wil Lucas zijn verbaasd. Zij denken niet dat sprake is van onwil of onkunde. "Het is de cultuur op het gemeentehuis", meent Roel Vogelzang. "Er is onvoldoende eigenaarschap, iets wat we met deze coalitie juist willen veranderen."

Zonder de informatie kunnen geen echte keuzes worden gemaakt. Na een wandelpauze wordt daarom besloten dat de zittende wethouders Rob Jonkman en Anko Postma de ontbrekende gegevens alsnog zullen opvragen. Binnen twee dagen verschijnt die in de mail, net voor het laatste overleg op 26 mei. Volgens Jonkman was de opdracht niet goed begrepen. "Een misverstand." Van Opzeeland betwijfelt dat.

Tijdens een tweede presentatie, over de ambtelijke organisatie, denkt Gerrit Weening van de ChristenUnie dat in het verhaal een wens is verstopt. Het ambtenarenkorps is al jaren met 17 tot 23 medewerkers ingekrompen. Dit is niet langer vol te houden, zegt men. Er zijn hiaten ontstaan, er moeten 10 fte's terugkeren om ontstane schade te repareren. Weening wil juist doorgaan met de efficiency-slag.

Er wordt eveneens gepleit voor vergaande digitalisering. De onderhandelaars vinden dit een mooi streven, maar wie echt voorop loopt, betaalt vaak een hoge prijs voor de vernieuwing. Experimenteren kost bovendien veel tijd en energie. Op voorstel van Van Opzeeland kijkt Opsterland als een 'smart follower' de duurbetaalde kat uit de boom.

Gratis advies opgevolgd

Opsterland energieneutraal in 2035. Uit de losse pols werd het jaartal geprikt. De voor een appel en een ei ingevlogen deskundige Timo Veen stippelde op 16 mei een route uit. Zijn advies is bijna 1 op 1 opgevolgd. Veen splitste de tijd op in vier collegeperiodes van vier jaar. Elke periode 50 miljoen killowattuur besparen en 100 miljoen kilowattuur opwekken met zonne-energie. Dan ben je er. Ondertussen onderzoek je de kansen voor nieuwe energiebronnen.

De komende vier jaar is dus 100 hectare nodig voor zonnepanelen. Om snel meters te maken stelde Marcel van Opzeeland voor dat de gemeente zelf de benodigde grond aankoopt. Maar de andere onderhandelaars wilden liever aansluiten bij initiatieven van burgers. Ook de energiebesparing moet vooral van de inwoners komen. Daarom wordt duurzaamheid onderdeel van de dorpsplannen.

Taken verdelen

Een portefeuille is een beurs voor bankbiljetten. In de politiek gaat de portefeuillevdeling over veel meer dan geld. Het is de taakverdeling tussen de partijen in de coalitie, uit te voeren door hun wethouders. Er zijn zware taken, belangrijke, ondankbare, onzichtbare en prettige. Een eerlijke verdeling is vaak een hele toer. 'Wisselgeld' is bijna onvermijdelijk.

Op de tiende en laatste onderhandeldag krijgt Opsterlands Belang als eerste het woord. De grootste partij claimt onder meer ruimtelijke ordening, wonen, dorpenbeleid, accommodaties, economie, onderwijshuisvesting, interne bedrijfsvoering en sport. Bovendien zou kandidaat-wethouder Anko Postma het grote veranderproject duurzaamheid moeten coördineren.

Formateur Anne-Wil Lukas vraagt waarom OB niet kiest voor het veranderproject leefbaarheid. "Dat past toch veel beter bij dit pakket met dorpenbeleid?" De PvdA haakt hier op in. „Ik snapte het tot 'duurzaamheid', zegt Roel Vogelzang. Hij vindt het takenpakket ook te groot. "Het is te veel. Ik zeg het ook om je tegen jezelf te beschermen hoor."

Vogelzang wil de derde grote kokosnoot, de inclusieve samenleving (het hele sociale terrein). De PvdA is hiervoor immers in de wieg gelegd. Daarnaast staan cultuur, onderwijs, sport en recreatie/toerisme op de wensenlijst. "Ik kijk daarbij ook naar wat bij de personen past." PvdA-kandidaat Libbe de Vries is onderwijsman én cultuurliefhebber.

Gerrit Weening vindt dat 'zijn' zittende wethouder Rob Jonkman financiën moet houden en naast milieu straks het grote veranderproject duurzaamheid kan leiden. "Dat past goed by ús partij." Verder wil de CU onder meer recreatie en toerisme graag houden en cultuur erbij. Alle drie willen dus cultuur. Het is anno 2018 een mooie portefeuille waarmee wethouders zich buitenshuis kunnen profileren.

Formateur Lucas merkt op dat Postma als verantwoordelijke voor de ambtelijke organisatie logischerwijs ook kwartiermaker modern bestuur wordt. Dat is de vierde grote kokosnoot, waardoor Postma's pakket inderdaad wel heel omvangrijk wordt. Opsterlands Belang gunt cultuur mede daarom aan de PvdA. CU'er Jonkman ("ik zoek nog iets zichtbaars") stemt in en mag als beloning recreatie en toerisme houden.

Na de verkiezingen van woensdag 21 maart stelden acht van de negen partijen zich beschikbaar voor het dagelijks bestuur van de gemeente Opsterland. Alleen D66 zei hiervan af te zien en geen wethouder beschikbaar te stellen. Nu tweeënhalve maand later zijn Postma, De Vries en Jonkman de bestuurders. Samen met burgemeester Ellen van Selm vormen zij de komende vier jaar 'het kabinet van Opsterland'.

Maandag 11 juni - Heeft dit toekomst? Een schrijver die verslag doet van geheime coalitiegesprekken? Volgens mij wel. Wij burgers krijgen een kijkje in de keuken, wat meer interesse en mogelijk ook vertrouwen wekt. Er zijn wel wat mitsen en maren.

Via een livestream vergaderde Wageningen helemaal in het openbaar. „Je zoekt meer naar oplossingen dan elkaar het vel over de neus te trekken,” concludeerde fractievoorzitter Lara de Brito van GroenLinks. De partijen moeten wel goed bij elkaar passen en de verbinding zoeken in plaats van punten willen scoren.

Dit was in Opsterland het geval. Zelden heb ik politici zo harmonieus en enthousiast zien overleggen. "De gunfactor was aanwezig", zei formateur Anne-Wil Lucas. "We zijn overall makkelijk uitgekomen." Dat kwam mede doordat de 'breekpunten' vooraf in kaart waren gebracht. Opsterlands Belang wilde geen verhoging van de ozb, de PvdA weigerde bezuinigingen op zorg. De partijen begonnen ermee de breekpunten van elkaar te accepteren.

Het ging ook soepel doordat de onderhandelaars een paar hete aardappels doorschoven naar de gemeenteraad. Voor een deel bewust, omdat de raad ook zelf gerechten wil bereiden. Maar er ontstonden ook een paar zouteloze compromissen. Als er echt geen oplossing komt voor de tekorten in de sociale hoek, dan krijgt de gemeenteraad dit op het bordje.

Met een pottenkijker erbij bestaat de kans dat partijen buiten de vergaderingen om gaan overleggen. Maar er waren geen schaduwoverhandelingen. Ik ben ervan overtuigd dat ik ook alle mailtjes kreeg. Wel kropen duo's van verschillende partijen af en toe bij elkaar om een tekst over een lastig dossier af te maken. Het ging om puntjes op i's, meer niet.

Boven de eerste aflevering van deze rubriek stond 'Koehandel in de krant'. Er was echter geen handjeklap. Er werd niet overvraagd, er was nauwelijks uitruil (jij jouw brug, dan wij ons fietspad) en het spel werd nooit hard gespeeld. Al weet je nooit hoe zo iets een volgende keer zal gaan.

Gemeente Opsterland
Postbus 10.000
9244 ZP Beetsterwaag

T (0512) 386 222
E gemeente@opsterland.nl
I www.opsterland.nl